

BRIEFING PAPER WHISTLEBLOWER PROTECTION IN THE EU

Oznamovanie nekalej činnosti a ochrana oznamovateľov na Slovensku

Úvod

Slovensko sa pripojilo k vybranej skupine európskych krajín v novembri 2014, kedy jeho parlament prijal navrhnutý zákon na ochranu oznamovateľov nekalej činnosti vo verejnom aj súkromnom sektore. Zákon o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti nabral platnosť v januári nasledujúceho roku.

V krajine, kde bola dovtedy len mizivá ochrana oznamovateľov, predstavuje táto legislatíva významný pokrok. Je jednou z mála legislatív vo svete, ktoré poskytujú preventívnu ochranu pred odplácaním na pracovisku. Tiež požaduje mať vnútorný systém na oznamovanie porušovania pravidiel od všetkých súkromných zamestnávateľov zamestnávajúcich aspoň 50 zamestnancov a od všetkých verejných inštitúcií.

Zákony, inštitúcie a postupy

Nový slovenský zákon poskytuje dvojité systémy ochrany. Ak zamestnanec nahlási "menej závažnú protispoločenskú činnosť" a utrži za to odplácanie, môže podať sťažnosť na inšpektoráte práce. Zamestnanci ktorí nahlásia závažnú protispoločenskú činnosť ako je napríklad korupcia pri verejných činiteľoch, verejných obstarávaní alebo verejných aukciách, môžu požiadať o ochranu pred odplácaním ešte predtým než sa objaví. Ak je táto ochrana udelená, zamestnávateľ nemôže vykonať žiadnu činnosť proti svojmu zamestnancovi bez povolenia z inšpektorátu práce.

Súkromné spoločnosti s minimálne 50 zamestnancami a všetci verejní zamestnávatelia musia mať stanovené oddelenie alebo osobu na prijímanie oznámení. Toto oddelenie alebo osoba musí vydávať vnútorné predpisy, viesť evidenciu správ a zverejňovať výsledky vyšetrovaní. Zamestnávatelia majú povinnosť dodržiavať diskretnosť a informovať zamestnancov o výsledkoch vyšetrovaní. Minimálne jeden oznamovací kanál musí byť dostupný 24 hodín denne. Sťažnosti musia byť spracované do 90 dní.

Oznamovatelia ktorých oznámenia prispievajú do konečných rozhodnutí v trestných alebo správnych prípadoch, majú právo na odmenu vo výške až do výšky 50-násobku minimálnej mzdy.

Zákon platí aj spätne: zamestnanci, ktorí uverejnili previnenie pred tým ako zákon vstúpil do platnosti, majú právo na ochranu.

Nedávne a prebiehajúce iniciatívy a trendy

Zatiaľ čo nový slovenský zákon obsahuje množstvo silných ustanovení, jeho efektívnosť zostáva otázkou. Transparency International Slovensko pozorovala, že počet podaných oznámení zostáva veľmi nízky a že niektoré úrady sa nimi nezaoberali včas, zrejme kvôli nedostatku zdrojov.

Prípady oznamovania nekalej činnosti

Jeden zo slovenských najznámejších oznamovateľov nekalej činnosti je futbalový rozhodca Jozef Žaťko. V roku 2010 odhalil, že vládni vodiči kradli palivo. Následne mu nadriadení znížili plat, poučali ho a dotlačali k opusteniu svojej práce. Bol obhájený, keď zasiahla vláda a znížila spotrebu paliva o 30 000 litrov mesačne. Dva roky neskôr bol vystavený pokusom o podplácanie od futbalových tímov a iných rozhodcov, za čo dostal ocenenia Global Integrity a Biela vrana od Transparency International.

Ján Mičovský bol vyhodený z pozície oddelenia styku s verejnosťou v štátnom podniku Lesy SR v roku 2010 po tom, čo zverejnil nezrovnalosti a korupciu, vrátane manažérov, ktorí kradli a zneužívali majetok spoločnosti. Najskôr riešil problém tak, že ho oznámil nadriadenému a následne poslal otvorený list popisujúci nezrovnalosti svojim 1500 kolegom. Riaditeľ podniku a minister poľnohospodárstva boli z úradu odvolaní. V roku 2010 dostal Ján Mičovský cenu Biela vrana a v roku 2012 bol zvolený do Národnej Rady reprezentujúcej stranu Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti.

Údaje a štatistiky

Inšpektorát práce dostal 13 žiadostí o ochranu od 11 ľudí od januára 2015, kedy zákon vstúpil do platnosti. Úrad tiež dostal dve žiadosti na zastavenie nežiadúcich činností zamestnávateľa, z ktorých obe boli zamietnuté.

Vnímanie oznamovania verejnosťou

V prieskume z roku 2010 iba 5 percent Slovákov priznalo, že by s určitou náhľadnosťou nahlásili úplatok. Ako hlavné dôvody na zotrvanie ticha uviedli, že nahlasovanie úplatkov nemá zmysel a strach z odplaty. Nový zákon môže pomôcť k zvýšeniu dôvery verejnosti.

Vďaka občianskym iniciatívam na propagáciu príbehov oznamovania nekalých praktík a faktu, že niekoľko prominentných oznamovateľov sa stalo politicky aktívnymi, vnímanie problému oznamovania nekalých praktík sa zlepšuje.

Úrady a informačné centrá

Inšpektorát práce je zodpovedný za množstvo aspektov nového zákona o oznamovaní nekalých praktík, čo zahŕňa aj uistenie sa, že so zamestnancom ktorý dosiahol status ochrany sa nezaobchádza na pracovisku neférovane.

Od roku 2008, mimovládne organizácie Aliancia Fair-play a VIA JURIS udeľovali cenu Biela vrana Slovákom za ich sociálne zodpovednú a odvážnu občiansku činnosť. Odmenení boli ľudia, ktorí zverejnili porušenia vo verejných obstarávaníach, manipulácii nemocničných nahrávok a podozrivých vysokoškolských prijímacích konaniach.